

MACIEJ FRANKIEWICZ

Wydział Teologiczny UO

Instytut Nauk Teologicznych UO

ORCID: 0009-0006-9544-7383

Sprawozdanie z 59. Sympozjum Wykładowców Liturgiki na Wydziałach Teologicznych i w Wyższych Seminariach Duchownych

Opole 10–12 września 2024 r.

W dniach 10–12 września 2024 r. w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu odbyło się 59. Sympozjum Wykładowców Liturgiki na Wydziałach Teologicznych i w Wyższych Seminariach Duchownych za-tytułowane „*Liturgia – Musica – Ars*. Czasopismo «*Liturgia Sacra*» na straży świętości i piękna liturgii”. Sympozjum zgromadziło około 60 profesorów, wy-kładowców oraz doktorantów, którzy reprezentowali ośrodki naukowe i dydak-tyczne z całej Polski. W związku z tematyką sympozjum gościli na nim również przedstawiciele innych dyscyplin naukowych żywo związani z czasopismem „*Liturgia Sacra*”.

Wtorek 10 września 2024 r.

Pierwsza sesja sympozjum zaplanowana została w Muzeum Diecezjalnym w Opolu, do którego uczestnicy przemieścili się po przybyciu do Wyższego Mię-dzydiecezjalnego Seminarium Duchownego. Po odmówieniu wspólnej modlitwy popołudniowej ks. dr hab. Mateusz Rafał Potoczny, prof. UO, gospodarz spotkania i dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, oraz ks. dr hab. Da-niel Brzeziński, prof. UMK, przewodniczący polskiej sekcji wykładowców liturgi-ki, wprowadzili w problematykę sympozjum.

Pierwszy referat tego dnia, zatytułowany *Idea i historia powstania czasopisma „Liturgia Sacra”*, wygłosił ks. prof. dr hab. Erwin Mateja, redaktor naczelny periodyku, który swoje wystąpienie rozpoczął od wspomnienia ks. prof. dr hab. Helmuta Jana Sobeczki (1939–2021) – założyciela i wieloletniego redaktora naczelnego czasopisma „Liturgia Sacra”. Ks. Mateja nazwał siebie oraz wielu spośród zgromadzonych na sympozjum profesorów i wykładowców naukowymi „dziećmi”, a nawet „wnukami” ks. Sobeczki, które przez wiele lat czerpały z jego wiedzy, nauki i doświadczenia. Refleksja ta była zachętą do publikowania tekstów w czasopiśmie na rzecz rozwoju środowiska naukowego liturgistów oraz kontynuowania dzieła zapoczątkowanego przez śp. ks. prof. Sobeczkę. Prelegent zwrócił uwagę na fakt, że uprawianie każdej dziedziny nauki wymaga profesjonalnego instrumentarium, które daje przestrzeń oraz możliwość jej rozwoju i upowszechniania. Czasopismo „Liturgia Sacra”, zgodnie z ideą założycielską, jest właśnie taką przestrzenią do propagowania oraz dzielenia się myślą naukową, dzięki czemu stało się jednym z najważniejszych czasopism liturgicznych w Polsce i jedynym tak szeroko dotyczącym kwestiom związanym z liturgią, dzięki sekcjom poświęconym również muzyce i sztuce sakralnej oraz, od niedawna, również liturgią Orientu. W swoim wystąpieniu ks. Erwin Mateja wspomniał, że od początku istnienia pisma ukazało się w nim ponad 650 artykułów, które wyszły spod ręki ponad 300 autorów. Na uwagę zasługuje również fakt, iż czasopismo od wielu lat dostępne jest również *online*.

Drugi referat tego dnia wygłosił prof. dr hab. Remigiusz Pośpiech z Uniwersytetu Wrocławskiego, zastępca redaktora naczelnego pisma „Liturgia Sacra” oraz przedstawiciel środowiska muzykologów. Prelegent podjął temat: *Znaczenie periodyku „Liturgia Sacra” w edukacji i formacji środowisk muzycznych*. Wystąpienie rozpoczęło się również od wspomnienia ks. prof. Helmuta Jana Sobeczki, za namową którego sam prelegent przeniósł się z KUL do Opola, rozpoczynając tworzenie czasopisma „Liturgia Sacra”, które od samego początku było poświęcone również muzyce. U początku istnienia periodyku za cel postawiono sobie formację liturgiczną, która dokonuje się także poprzez muzykę i sztukę sakralną. Świadczą o tym chociażby zamieszczane w wielu numerach propozycje śpiewów i opracowania nutowe. Prof. Pośpiech zwrócił również uwagę na bogaty dorobek muzykologów publikujących w czasopiśmie. Na przestrzeni 30 lat było to ponad 100 autorów, którzy opublikowali 160 artykułów, i 150 utworów muzycznych, z czego część była nowymi autorskimi dziełami. Ponadto prelegent zauważył, że wielu spośród prenumeratorów czasopisma to właśnie osoby związane z środowiskiem muzykologicznym: poza muzykologami są to muzycy, organiści czy dyrygenci. Podsumowując, wskazał na znaczącą rolę periodyku w rozwoju i propagowaniu

muzyki, wprowadzaniu postanowień Soboru Watykańskiego II, jak również szerokiej roli edukacyjnej dzięki współpracy ze wszystkimi ośrodkami muzykologicznymi w Polsce.

Na zakończenie pierwszej sesji wykładowej miała miejsce dyskusja, podczas której prowadzący sesję podziękował za zaangażowanie i trud włożone w rozwój czasopisma zarówno zespołowi redakcyjnemu, jak i autorom publikującym na jego łamach. Zwrócił jednak uwagę na zauważalny regres tego rozwoju oraz spadek zainteresowania czasopismem. Podczas dyskusji głos zabrano wielu uczestników sympozjum, którzy nie tylko podejmowali kwestie merytoryczne, ale również wyrazili wdzięczność opolskiemu środowisku teologicznemu za czasopismo „Liturgia Sacra”.

Ostatnim akordem sesji było zwiedzanie Muzeum Diecezjalnego w Opolu, okraszone opowieściami jego dyrektora, ks. mgr.-lic. Wojciecha Lippy. Pierwszy dzień sympozjum zakończył się uroczystą celebrą Mszy św. z nieszporemami w kościele seminaryjno-akademickim, której przewodniczył bp dr hab. Rudolf Pierskała, biskup pomocniczy diecezji opolskiej.

Środa 11 września 2024 r.

Kolejny dzień obrad rozpoczął się od wspólnego celebrowania Eucharystii w kaplicy seminaryjnej, której przewodniczył bp dr Piotr Greger, biskup pomocniczy diecezji bielsko-żywieckiej oraz przewodniczący Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów KEP. Sesja naukowa tego dnia odbyła się w gmachu *Collegium Theologicum* Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, a przewodniczył jej ks. prof. dr Kazimierz Ginter z Papieskiego Uniwersytetu Świętego Krzyża w Rzymie. Pierwszy referat, zatytułowany *Geneza i główne etapy redakcyjne instrukcji o muzyce w świętej liturgii „Musicam Sacram”*, wygłosił ks. prof. dr hab. Krzysztof Konecki. Na początku prelegent zauważył, że mimo upływu ponad 50 lat od ogłoszenia konstytucji *Sacrosanctum Concilium* pewne jej postulaty nadal czekają na realizację. W pierwszych latach po Soborze Watykańskim II idea powstania dokumentu zrodziła się w środowisku muzyków kościelnych, którzy widząc potrzebę większego dowartościowania roli muzyki w liturgii, oczekiwali stworzenia oddzielnej instrukcji poświęconej punktom konstytucji dotyczącym muzyki. Pierwsze instrukcje wykonawcze nie podejmowały tego zagadnienia. Wprowadzenie języków narodowych do liturgii zmieniło miejsce uczestnictwa muzyki w liturgii, czyniąc ją ważnym elementem rzeczywistości, włączającym lud w celebrację. Nie miało to na celu, jak zauważył prele-

gent, odrzucenia śpiewów łacińskich, które nadal miały być obecne – szczególnie w uroczystych celebracjach. Ponadto należy pamiętać, że to muzyka dostosowuje się do potrzeb i ducha liturgii posoborowej, a nie odwrotnie, gdzie liturgia miała by służyć muzyce. Prof. Konecki wskazał również na ważny aspekt powstawania instrukcji, którym było osobiste zaangażowania papieża Pawła VI w jej tworzenie. Świadczyć mogą o tym osobiste adnotacje nanoszone ołówkiem na marginesach dokumentu na etapie jego redakcji. Papież wspomniał również o swoim zaangażowaniu w prace nad tym dokumentem podczas jednego ze swoich wystąpień do *Consilium* w 1966 r. Podsumowując, autor referatu stwierdził, że długa droga powstawania dokumentu była ceną za powstanie jednego z najważniejszych dokumentów dla muzyki kościelnej.

Drugi referat został wygłoszony przez ks. dr. hab. Piotra Wiśniewskiego prof. KUL, który podjął temat: *Czym byłaby liturgia bez muzyki*. Prelegent podkreślił, że liturgia jest przesłaniem Boga do człowieka, którym dysponuje Kościół. Wszystkie znaki liturgiczne mają na celu objawienie Chrystusa. Należy do nich także muzyka liturgiczna, która posiada możliwość wypowiedzenia tego, co „Najgłębsze, Najwyższe i Najpiękniejsze”; jest „kluczem” do otwierania skarbu Objawienia, skutecznym sposobem mogącym uczynić wiarę i pobożność ludzi bardziej żywą. Muzyka jako sztuka może obejść się bez liturgii, ale liturgia uroczysta bez muzyki nie istnieje. Dlatego we wszystkich religiach świata muzyce powierzono przede wszystkim zadanie kultowe. Choć sama muzyka nie jest kultem, to dopełnia go, ubogaca, czyni bardziej przystępnym, zrozumiałym i piękniejszym. Dlatego należy strzec doskonałości sztuki muzycznej, by nie dopuszczać do desakralizacji liturgii. „Nie ma złej muzyki, jest zła liturgia. Dobra liturgia nie dopuszcza złej muzyki” (ks. Alberto Turco, Rzym).

W dalszej kolejności ks. mgr-lic. Grzegorz Grąbczewski zaprezentował komunikat zatytułowany *Konwencja stylowa przykładowych kościołów posoborowych na tle współczesnej architektury sakralnej*. Swoje wstąpienie rozpoczął od zwrócenia uwagi na swobodę pozostawioną przez Sobór Watykański II odnośnie do architektury sakralnej. Dało to początek pluralizmowi stylistycznemu, co widać we współczesnych budowlach zarówno w elewacjach, rzutach, bryłach, formie, jak i wnętrzu. Ks. Grąbczewski swoją prezentację oparł o zaprezentowanie i omówienie pięciu współczesnych kościołów znajdujących się w Toruniu. Pierwszym był kościół pw. św. Michała Archaniola i bł. ks. Bronisława Markiewicza zbudowany w latach 1981–2000. Cechuje się on brakiem orientowania w kierunku wschodnim, konwencją stylową reprezentującą późny modernizm oraz budową na planie prostokąta. Jego wnętrze jest jednoprzestrzenne z widocznymi elementami konstrukcji żelbetowej. Jako drugi przykład

prelegent wskazał kościół pw. Matki Bożej Królowej Polski. Budowla ta wielokrotnie była nagradzana za projekt. Zbudowano go w latach 1986–1993 w stylu modernistycznym z elementami konstruktywizmu i brutalizmu: bryła przypominająca muszlę, wewnątrz jednoprzestrzenne z okalającą łukowo nawę emporą muzyczną oraz uwidocznionymi elementami konstrukcyjnymi dachu. Trzecią zaprezentowaną świątynią był kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, zbudowany na planie prostokąta w osi północ – południe w stylu postmodernistycznym z nawiązaniem do gotyku: fasada z widocznym motywem trójkąta, wewnątrz jednoprzestrzenne ze sklepieniem w stylu nawiązującym do gotyku. Jako kolejny omówiony został kościół pw. bł. ks. Stefana Wincentego Frelichowskiego, który powstał w latach 2002–2011 w stylu postmodernistycznym z elementami historyzującymi: rzut budowli zbliżony do krzyża łacińskiego – nieorientowany; bryła budowli niejednorodna, wewnątrz jednoprzestrzenne, nawiązujące do gotyku przez wprowadzenie ceglanych żebrowań. Jako ostatnią świątynię autor referatu zaprezentował kościół pw. św. Andrzeja Apostoła, który znajduje się w fazie projektowej. Świątynia powstać ma w stylu postmodernistycznym z dziedzicem oraz domem parafialnym. Charakteryzować ją mają dwie wieże z dzwonniami, płaski dach oraz doświetlenie wnętrza przez szerokie poziome przeszklenia.

Na koniec drugiego dnia obrad głos zabrał bp Piotr Greger, przewodniczący Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów KEP, podejmując aktualne kwestie liturgiczne. W swoim wstąpieniu poinformował, że coraz bliżej ukończenia są prace nad nowym wydaniem *Mszалу rzymskiego dla diecezji polskich*, który ma być kalką edycji łacińskiej. Ponadto ma się w nim pojawić 11 modelowych wzorców modlitwy powszechnej. Kolejną podjętą kwestią był zbliżający się Jubileusz Zwyczajny 2025 r. Na tę okazję Stolica Apostolska przygotowała Mszał, w którym znajdują się trzy specjalne formularze mszalne z własnymi prefacjami, które zostaną opracowane wraz z wersją nutową w języku polski i łacińskim. Wszelkie materiały mają zostać rozesłane do diecezji w wersji elektronicznej. Inauguracja Roku Świętego ma odbyć się 29 grudnia – w święto Świętej Rodziny. Celebracji tej towarzyszyć ma znaczącej wielkości krzyż. Bp Greger poinformował, że Dykasteria Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów nie zgodziła się na wpisanie wspomnienia bł. ks. Jerzego Popiełuszki oraz bł. Rodziny Ulmów do wszystkich kalendarzy polskich. Poruszony został również temat obrzędu wprowadzenia i instalacji relikwii, a także kwestie związane z instrukcją o chrzcie dzieci oraz z *Martyrologium*. Bp Greger poinformował również, że kapituła wawelska zwróciła się z prośbą do Stolicy Apostolskiej o włączenie do Mszału prefacji z formularzem o św. Jadwidze.

Po sesji naukowej drugiego dnia obrad uczestnicy symposium mieli okazję zwiedzić Opola wraz z przewodnikiem, po czym wrócili do kaplicy seminaryjnej na wspólne nieszpory.

Czwartek 12 września 2024 r.

Ostatni dzień symposium rozpoczął się wspólnym sprawowaniem Mszy św., której przewodniczył bp mgr-lic. Waldemar Musioł, biskup pomocniczy diecezji opolskiej. Sesję naukową tego dnia poprowadził ks. dr hab. Dominik Ostrowski prof. PWT. Pierwszy referat, pt. *Jakiej liturgii poszukuje współczesny naukowiec*, wygłosił ks. dr hab. Wojciech Grygiel, prof. UPJP2. W swoim wystąpieniu, pokazując kierunek od antropologii do liturgii, prelegent postawił pytanie o kształt, jaki powinna mieć liturgia, aby jak najbardziej nakierować człowieka na Boga. Tu pojawia się problem poznawczy pomiędzy nieskończonym Bogiem a skończonością ludzkiego poznania. Prelegent odwołał się do argumentu epistemologicznego z filozofii nauki oraz nawiązał do słów ks. prof. Hellera, że tak jak matematyka jest wchodzeniem w tajemnice i poznawaniem jej, tak również liturgia nakierowuje swoich uczestników na niezależną od ich umysłów obiektywną rzeczywistość przedmiotu ich kultu, którą jest Bóg. Dalej autor referatu odwołał się do Księgi Kapłańskiej, która pokazuje drobiazgowość i pedantyczność przepisów dotyczących sprawowania kultu i nie pozostawia nic do dodania przez człowieka. Sprawowana liturgia ma wyprowadzać nas „poza” wspólnotę, która nie jest absolutnym punktem odniesienia. Ma nas prowadzić do Boga, a nie być bogiem. Prof. Grygiel przywołał także słowa Jean-Luc Marion, który powiedział, że liturgia powinna być ikoną, a nie idolem. Ma nas prowadzić dalej, a nie zatrzymywać na sobie.

Kolejnym wystąpieniem tego dnia był komunikat wygłoszony przez ks. dr. Macieja Skórę, ceremoniarza biskupa opolskiego, zatytułowany *Udział świeckich w kształtowaniu piękna liturgii*. Ponieważ zagadnienie to jest bardzo szeroko poruszane w dokumentach Magisterium oraz publikacjach, prelegent postanowił zawrzeć treść wystąpienia w czterech punktach: 1. Piękno; 2. Zaangażowanie; 3. Wspólnota; 4. Świadomość. Punkt pierwszy to proporcja, harmonia czy porządek, które znajdują swój wyraz w liturgii. Piękno, jak pisał Benedykt XVI w *Sacramentum Caritatis*, jest atrybutem Boga, sposobem, w jaki dociera do nas prawda o Nim, dlatego tak ważna jest świadomość i troska o piękno liturgii. Powinniśmy być otwarci na odkrywanie piękna przez udział wiernych w liturgii. Punkt drugi to zaangażowanie. Otwarciem drzwi do szerszego zaangażowania wiernych

świeckich w posługach liturgicznych było *motu proprio* „*Ministeria Quaedam*” (1972), które dało możliwość udzielania posług lektoratu i akolitu mężczyznom (list apostolski *Spiritus Domini* [2021] dopuszcza do tych posług również kobiety). Następnie instrukcja *Immensae caritatis* (1973), opisująca posługę nadzwyczajnego szafarza Komunii św., oraz list apostolski *Antiquum Ministerium* (2021) ustanawiający posługę katechisty. Ponadto należy zwrócić uwagę na zaangażowanie osób świeckich w kształtowaniu piękna liturgii przez pełnienie takich funkcji, jak mistrz ceremonii czy w ogóle służba liturgiczna. W trzecim punkcie (wspólnota) prelegent zwrócił uwagę na znaczenie udziału wiernych świeckich dla zachowania piękna celebracji. Ostatnie lata, szczególnie czas pandemii oraz w konsekwencji uszczuplenie obecności wiernych, pokazały, jak ważna jest wspólnota dla sprawowania liturgii. Na koniec ks. dr Skóra zauważył, że świadome uczestnictwo w sprawowanej liturgii jest niezwykle ważne dla jej piękna. To prowadzi do czynnego udziału w liturgii, zaangażowania oraz nieustannej formacji do liturgii i przez liturgię zarówno dla świeckich, jak i duchownych. Ma to na celu uczynienie piękna liturgii jeszcze bardziej widzialnym i dostrzegalnym.

Następny komunikat, *Interdyscyplinarność w liturgii*, został ogłoszony przez ks. dr. Łukasza Celińskiego z Siedlec. W swoim wystąpieniu zwrócił uwagę na konieczność korzystania z dokonań innych dziedzin nauki dla naszych celów oraz nawiązywania współpracy oraz wymiany myśli. W nawiązaniu do słów św. Pawła prelegent zwrócił uwagę, że każda nauka dokonuje jedynie częściowego poznania prawdy i rzeczywistości. Dlatego właśnie – jak przekonywał ks. Celiński – czasopismo „*Liturgia Sacra*”, któremu poświęcono to sympozjum, jest właściwą przestrzenią do dialogu interdyscyplinarnego, a nie tylko osobnego publikowania. Źródła artystyczne i muzyczne wskazują na szerokie związki z liturgią. Sztuka, której źródła czasem są starsze, może dawać pewne wskazania dla liturgistów, tak samo jak muzyka.

Po ogłoszeniu wszystkich referatów i komunikatów poruszone zostały aktualne kwestie liturgiczne. Tej części tradycyjnie przewodniczył ks. prof. dr hab. Jan Nowak z UKSW, który w nawiązaniu do informacji przekazanych przez bp. Gregera poinformował, że polska propozycja obrzędów pogrzebowych z obecnością urny została przesłana do Rzymu, jednakże w związku z zgłoszeniami tego problemu z wielu krajów może to potrwać dłużej. Ks. Nowak przekazał również, że w dykasterii trwają obecnie prace nad stworzeniem nowego *Martyrologium rzymskiego* z nową prenotandą. W związku z tym wydanie wersji polskiej może mieć miejsce dopiero za 2–3 lata. Realizowane są również prace nad nowym wydaniem *Liturgii godzin*. Na zakończenie miała miejsce dyskusja, w której poruszono także bieżące sprawy Stowarzyszenia Liturgistów Polskich.

Ks. Daniel Brzeziński poinformował, że planowane jest wydanie *Słownika liturgistów polskich*, zachęcając do przygotowywania do niego życiorysów i biografii. Następnie miało miejsce podsumowanie obrad oraz zakończenie wspólną modlitwą popołudniową.

Następne sympozjum zaplanowane zostało w terminie 9–11 września 2025 r. w Szczecinie, a jego hasło przewodnie będzie oscylować wokół liturgii, ewangelizacji i inkulturacji.